

ЈЕЛИЦА СТОЈАНОВИЋ
(Никшић)

СИНТАКСИЧКО-СЕМАНТИЧКИ И МОРФОЛОШКИ УЗРОЦИ ГУБЉЕЊА СТАРОГ ЛОКАТИВА БЕЗ ПРЕДЛОГА

Локатив без предлога (даље: Лб/пр) постојао је од најстаријих времена. О поријеклу, постојању и особеностима ове конструкције у прасловенском, словенским, а нарочито старословенском језику, нашли смо материјале код више аутора.¹

Локатив, како истиче Бауер (исто, стр. 264), у словенским језицима се јавља само са предлозима. Стари словенски споменици су сачували немногобројне трагове локатива без предлога², али је он брзо уступио мјесто другим конструкцијама, те његово проучавање представља значајан показатељ уступања беспредложких конструкција пред предлошким.

Употреба Лб/пр (Ходова, исто, стр. 77) у највећем броју случајева условљена је семантиком или морфолошким склопом управног глагола а употреба именице није ограничена оквиром лексичког значења.³

---

¹ Највише смо се користили следећим радовима: Ярослав Бауэр: *Беспредложный локатив в старославянском языке: Исследования по синтаксису старославянского языка*. Сборник статей, Прага 1963, 263-285; В. Н. Топоров: *Локатив в славянских языках*, Москва 1961; К. И. Ходова: *Беспредложные падежи в старославянском языке*, Москва 1968, исто стр. 77-80; J. Bauer: *Bezpredložkovy lokal ve staroslovenskych evangeliích*, Slavia XX, Praha 1950, 40-56; J. Г. Мејдор, *Језик Псалтира и штампарје Црнојевића*, Подгорица, 1993, стр. 115; И. Грицкат, *Актуелни језички и шекстолошки проблеми у старим српским ћирилским споменицима*, Београд, 1972, стр. 83; М. Ивић: *Из проблематике падежних временских конструкција*, ЈФ ХХ1, 1-4, Београд 1955-1956, 204-205.

² „Подводя итоги, можно сказать, что б/пр. лок. употребляется, как правило лишь в текстах древнейшей поры старославянского, древнерусского, древнебулгарского и древнечешкого языков“; В. Н. Топоров, исто, стр. 285.

³ „В лексическом значении глаголов, которые связываются в старославянском с беспредложным местным падежом, трудно найти общие моменты. Суще-

Употребу беспредлошког Л у старословенском језику Бауер (исто, стр. 266. и други) доводи у везу са утицајем грчког предлошка али се сматра да је грчки само подупро дуже опстајање у писаном језику у неким случајевима, гдје се мјесто употребе у старословенском рукопису поклапа са грчким изворником. Али, није риједак случај да се ова конструкција употребљава и на мјестима непознатим грчком изворнику, што говори о оригиналности њене употребе у старословенском и прасловенском.

Лб/пр се у старословенском употребљава у функцији одредбе за мјесто, за вријеме и као допуна неким глаголима. Бауер (Беспр. Л, стр. 265) сматра да је Л без предлога био типичним адвербијалним падежом и углавном је имао функцију глаголске одредбе за мјесто и вријеме те то сматра његовом примарном функцијом а апстрактнија одредбена значења (начин, узрок, стање) су се развила из просторног. Објекатску функцију сматра другостепеном — „возникает из обстоятельнаственной путем более тесного закрепления локатива за некоторыми глаголами и ослабления его первоначального адвербиального значения“.

Што се српског језика тиче⁴, познато је да се од најстаријих времена Лб/пр у неким значењима (мјесно) не употребљава, док је у другим ишчезао током историјског процеса. „Говорить о лок. в современных штокавских говорах можно лишь условно, в историческом плане, помня что с точки зрения настоящего этапа в развитии языка, бесспорно, правильнее говорить о едином падеже, объединившем в себе значения прежнего дат. и лок.“⁵

Дакле, за текстове писане народним српским језиком Лб/пр је риједак, али су примјери са овом конструкцијом присутни у српскословенским текстовима под утицајем преношења са старијег предлошка. Јеванђељски текстови, с обзиром на истовјетан садржај писан у различитим временским периодима, подесни су за праћење начина смјењивања једних конструкција другим.

ствует мнение, что эти глаголы представляют собой остатки некогда более обширной группы глаголов, многие из которых исчезли еще в дописьменный период“; Ходова, исто стр. 77.

⁴ В. Н. Топоров, исто, стр. 216-220.

⁵ В. Н. Топоров, исто, стр. 218.

„Вполне надежных примеров б/пр. лок. в древнейших памятниках Сербии и Хорватии, по видимому, нет. Некоторые случаи которые могут быть поняты как б/пр. лок., скорее всего объясняются иначе: или исчезованием в, уже в ранних текстах, или иной падежной принадлежности, или, наконец, гаплографией“; исто, стр. 216.

Како су Лб/пр конструкције замијењене другим падежима или предлошко-падежним конструкцијама у свим словенским језицима, интересантно ће бити установити и њихове замјене, како у почетној фази српскословенског (за што ће нам највише служити Бјелопољско четворојеванђеље⁶ — даље Бп, а вршићемо поређење и са најстаријим сачуваним српскословенским јеванђељским текстом, Мирославовим јеванђељом, даље — Мир⁷) тако и у савременом српском (за то ће нам послужити Вуков превод Новог завјета из 1847.⁸ и превод Новог завјета Синода Српске православне цркве из 1997. године⁹).

Дакле, што се Бп (а и Мир) тиче, очекујемо како примјере са Л без предлога, као остатак чувања старословенског стања, тако и примјере замјене другим падежима и предлошко-падежним конструкцијама, што је такође карактерисало већ и старословенске споменике.

а) У мјесном значењу Лб/пр је најраније изгубљен.¹⁰ Остатака и примјера је свега неколико и у старословенским споменицима. У Бп нијесмо нашли ниједан примјер. Навешћемо све примјере из канонских споменика и видјети која рјешења наспрам њих има Бп:

⁶ Бјелопољско четворојеванђеље (даље Бп) је рукопис који се чувао у манастиру Никољуцу у Бијелом Пољу, према којем смо га и назвали Бп. Од 1991. године премјештен је у Народну библиотеку у Београду ради рестаурације и пагинације. За ексерпацију примјера послужиле су нам фотографије овог рукописа (фотографисање смо извршили у Народној библиотеци).

Бп потиче с краја 13. или почетка 14. вијека, што значи да спада међу најстарија сачувана српска четворојеванђеља. Рукопис је добро очуван. Настао је на територији Рашке и типичан је представник рашког правописа.

⁷ Никола Родић-Гордана Јовановић: *Мирослављево јеванђеље. Критичко издање*, Београд, 1986.

⁸ Вук Ст. Карацић: *Нови завјет*; Нолит, Београд.

⁹ *Светио йисмо. Нови завей*; Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд 1997.

¹⁰ „Для старословянского языка нельзя установить сколькнибудь определенной хронологии исчезновения б/пр. лок. места прежде всего по тому, что нам, вообще, остается неизвестной точная хронология самих памятников а также из-за неясного в деталях отношения к греческому тексту. Однако все-таки можно предполагать, что в XI в. б/пр. лок. места был уже редким исключением и, вероятно, вскоре исчез. В восточно-болгарских памятниках старословянского языка б/пр. лок., видимо, удерживался несколько дольше.

Следователно, можно заключить, что в промежутке между XI в. и серединой XIII в. б/пр. лок. места исчез во всех славянских языках, причем на севере славянского мира он удержался дольше, чем на юге“; Топоров, исто, стр. 285–286.

— ис/сѡу бѡвѡшѡу вѣ вѣдани Мт26/6 (вѣ+Л у Бп = Мар, Сав, Ас: бѡвѡшѡу вѣтани Лб/пр у Зогр); *И кад Исус бијаше у Вийанији* (В. К.¹¹ = Бп);

— кда пню ново вѣ цр/ѣ/стви бжи Мр14/25 (вѣ+Л у Бп: новѣ црстви бжи Лб/пр у Зогр, Мар); *Кад ђу га ийши новога у царсѣву божијем* (В. К. = Бп);

— и вѣ всен странѣ иудѣисцѣ повѣдакмы Ак1/65 (вѣ+Л у Бп = Мар: Зогр Лб/пр и вѣсен странѣ);¹² *По свој горњој Јудеји разгласи се* (В. К. — по+Л: в+Л у Бп);

Ѡци наши вѣ горѣ сеи поклонише се Јо4/20 (вѣ+Л у Бп = Мар, Ас: ни горѣ сеи Лб/пр у Зогр)¹³; *Оци наши молише се на овој гори* (на+Л код В. К.: в+Л у Бп);

— прилѣпити се кдиномѣ Ѡ житель страни тоѣ Ак15/15 (=М, дакле са присвојним генитивом: у Чајн¹⁴ Л — странѣ тои)¹⁵; *Приби се код једног човјека у оној земљи* (В. К. у+Л).

Дакле, како је локатив падеж мјеста и просторних односа, њиме се изражавају конкретна значења, а конкретна значења, за разлику од апстрактних, траже предлоге, којима се врши конкретизација значења, то је и разумљиво што је б/прЛ мјеста замијењен предлошким конструкцијама

Значи, Л без предлога је у Бп досљедно замијењен предлошко-падежном конструкцијом вѣ+Л (осим у једном примјеру Гб/пр).

Ближа семантичка одређеност и издиференцираност, постигнута је у савременим преводима у српском језику, употребом више различитих предлога са Л (*у, на, ѿ*), с обзиром на различит однос према мјесту вршења радње.

б) Л без предлога у временском значењу је присутнији и у старословенском „выполнял роль обстоятельства времени, отвечающего на вопрос *когда?*“ (Бауер, исто стр. 271) и употребљавао се само ако је одредба била изражена именицом са називом одређеног временског одсјечка (*лѣто, зима, ноцѣ, польноци, оутро, час*) и све оне су се значењем приближавале прилозима и прелазиле у њих. Овај Л је у историји српског језика и у савременим дијалектима познат и заби-

¹¹ Уколико се поклапају конструкције код Вука Карацића и у преводу Синода Српске православне цркве, давајемо само примјере од В. К.

¹² и вѣси странѣ иудѣисци повѣдакмы вѣхоу (Лб/пр у Мир).

¹³ оци наши вѣ горѣ сеи поклонише се (Мир=Бп).

¹⁴ Вера Јерковић: *Палеографска и језичка исијивања о Чајничком јеванђељу*; Нови Сад, 1975, стр. 235.

¹⁵ прилѣпи се единомѣ Ѡ читель тоѣ страни (Мир = Бп).

љежен, али је већ у старословенском, још чешће у српскословенском, замјењиван другим конструкцијама.¹⁶

У Бп нијесмо забиљежили ниједан примјер овог типа а да он није постојао у канону. Међутим, неке које познаје канон у Бп су замијењени.

Примјери са Л без предлога су:

а јѡтрѣ въ пещь метакмо Мт6/30 (=Зогр, Мар, Ас: оѡтро — Сав)¹⁷;

а сјуѡра се у ѡећ баца (прилог код В. К.);

и ицѣли ѡ ранъ томъ часѣ Мт17/18¹⁸;

и оздрави момче од оног часа (од+Г код В. К.);

да не воудеть вѣжство ваше зимѣ Мр 13/18 (:к + Д — Ас);

да не буде бжежан ваша у зиму (у+А код В. К.);

полоу ноци же вѡплъ вѡс/ Мт25/6; (=Зогр, Мар, Ас, Сав)¹⁹;

А у ѡноѡи сѡаде вика (у+Л код В. К.);

оѡтрѣ и въ пещь вѡметакмо Лк12/28 (=Зогр, Мар)²⁰;

а сјуѡра се у ѡећ баца (прилог код В. К.);

ѡбаче по/д/вакть ми днѣ/ и оѡтрѣ 13/33²¹: (сјуѡра прилог код В. К.)

Другим конструкцијама је замијењена у:

Придетъ вѣч/рли или въ полоу ноци Мр 13/35 (въ+Л у Бп: Лб/пр у Зогр, Мар)²²;

Или у вече или у ѡноѡи (у+Л код В. К. = Бп);

иже вѣ старѣшина жъръчьскаа лѣта того жо 18/13 (Г у Бп)²³;

— оѡе године (Г код В. К.),

Примјер са Г у Бп је необичан јер у Лб/пр стоје имена која означавају вријеме и у извјесном степену се приближавају прилозима. „Именно это обстоятельство, а также слабое развитие в ст. сл. род. времени — чаще всего он употребляется в специфическом значении

¹⁶ „Они неретко вытеснялись новыми наречными образованиями с предлогом в5 или другими конструкциями“, Бауер, исто стр. 271.

¹⁷ а јѡтрѣ въ пещь вѡмѣтакмо (Мир); за оѡтра (Вук).

¹⁸ ицѣлѣ отрокъ томъ часѣ (Мир=Бп).

¹⁹ полоу ноци же оѡплъ вѡ (Мир=Бп).

²⁰ а јѡтрѣ въ пещь вѡмѣтакмо (Мир=Бп).

²¹ обаче подобаеть ми и јѡтрѣ (Мир=Бп).

²² придетъ вечерь ли или полоу ноци (Лб/пр у Мир).

²³ иже вѣ архикрѣи лѣтѡ томю (Д у Мир).

указанија на дату, привело к тому што в соответствии с обичним греческим род. времени в ст. сл. текстах нередко стоит б/пр. локатив“ (Топоров, исто, стр. 186).

Дакле, у старословенском, како констатује Бауер (исто, 219), Г времена није засвједочен, већ само Г у датумима који, према њему, не представља прави Г времена, него представља устаљен обрт, клише (ограничен одређеним типом израза). Овај примјер показује да је у српскословенском веома рано (већ у Бп) забиљежен временски Гб/пр као замјена Лб/пр. Конкретизација временских значења врши се и употребом предлога уз локатив. Ове су тенденције даље довршене у савременим преводима. Временски Лб/пр замијењен је или прилозима за вријеме (сјутра, увече, ујутро), или са у+Л („ако се означава радња која се врши у току неког времена или када се временска ознака поклапа са целим временом означеним дотичном именицом“²⁴), односно са у+А („када означава радњу која се врши у једном од тренутака времена“²⁵).

в) Л б/пр. у функцији допуне глаголима „сочетался с глаголами обозначающими гл. образованиями прикосновения или действие результатом которого является прикосновение или приобщение, выражая место прикосновения. Но такое конкретное значение легко переходит в более абстрактное: локал стал выражать чего касается, к чему относится действие — значит, он превращался в дополнение и закреплялся в качестве постоянной конструкции некоторых глаголах. Поэтому он избежал сначала вытеснения предложным локативом. Сохранению б/пр. локатива способствовало далее то, что он сочетался в большинстве случаев с глаголами с приставками при-, на-, реже другими (о-, по-, в5-) соответствующими предлогам с локативом. Как известно, приставки и предлоги восходят к общему началу — наречиям. Сочетание этих наречий с глаголами происходило раньше, чем их сочетание с именами существительными, поэтому суш. при глаголе с префиксом оставались сравнительно долго без предлога“ (Бауер, исто стр. 275).

Према Бауеру (стр. 275) у ст. сл. не долази до замјене б/пр. локатива предлошким, што свједочи о губљењу локативног мјесног значења у тим конструкцијама. Замјењивање са Д (и к+Д) и Г могло је бити условљено ситуацијом што су се многи облици локатива изједначили са облицима генитива или датива. „С род. п. совпадают фор-

²⁴ Михаило Стевановић: *Савремени српскохрватски језик II*, Београд 1965, стр. 498–499.

²⁵ М. Стевановић, исто.

ми локатива в двойственном числе всех существительных и в ед. числе от основ на и- или согласный. С дат. п. совпадают формы локатива основ на -а, -я, -и и некоторых местоимений в ед. ч. ж. рода“ (Бауер, исто, стр. 274).

У Бп је знатан број примјера у којима се Л (који је овдје маркиран члан) облички подудара са Д или Г (који су немаркирани) па ће мо ове примјере (у којима према облику не можемо знати да ли је у питању Л или Д/Г) означити звјездицом, условно их стављајући у примјере гдје дајемо Лб/пр.

в.1) Најчешће се јавља Лб/пр уз глаголе са префиксом при- од којих најчешће са прикосноути се (у ст. сл. су само два примјера за-мјене: Мар Мт9/21; Зогр Мр5/30). Примјери са Лб/пр (односно Д/Г када се облички подударају) у Бп су:

Мт-прикосноу се вскрили ризъ кго Мт9/20 (=Мар)²⁶;

Дохваиши му се скуиша од хаљине његове (Г код В. К.);

*прикосноу се новѣ ризѣ кго Мт9/21²⁷ (Л=Д);

ако се дошакнем хаљине његове (Г код В. К.);

*прикосноу се роуцѣ ки 8/15²⁸ (Л=Д);

йрихваиши је за руку (за+А код В. К.); дошаче се руке (Г, Синод);

*прикосноу сеw чию има 9/29²⁹ (Л=Г);

дохваиши се очију (Г код В. К.);

*прикосноу се ихъ Мт17/17(Л=Г);

-другачија конструкција код В. К;

Мр- кто прикосноу се ризахъ моухъ 5/30³⁰;

Ко се дошаче мојих хаљина (Г код В. К.);

да понѣ вскрили ризѣ кго прикосноутъ се 6/56³¹;

да се барем скуиша од хаљине његове дошакну (Г код В. К.);

*прикосноу се мнѣ 5/31³² (Л=Д); ко се дошаче мене (Г код В. К.);

Лк-*прикосноуви се мнѣ³³ (Л=Д) 8/45;

шио се дошаче мене (Г код В. К.);

²⁶ прикосноу се вскрилию ризы его (Д у Мир).

²⁷ прикосноу се ризѣ его (Мир=Бп).

²⁸ прикосноу се роуцѣ (Мир=Бп).

²⁹ прикосноу се очима ию (Д у Мир).

³⁰ кто прикосноу се ризахъ моухъ (Мир=Бп).

³¹ да понѣ вскрилию ризы его прикосноутъ се (Д у Мир).

³² прикосноу се мнѣ (Мир=Бп).

³³ косноуви се мнѣ (Мир=Бп).

прикасаџь се кмь 7/39³⁴; *дохваџи га се* (Г код В. К.);
 Јо-*прикасаи се мнѣ³⁵ 20/17 (Л=Д). *Не доџичи ме се* (Г код В. К.).
 У Бп имамо и знатан број примјера са замијењеним Л б/пр:
 Мт-и простѣрь роукоу косноу се кмоу 8/3 (Д у Бп);
Дохваџи га се (Г код В. К.);
 прикосноу се вчима ихъ 20/34³⁶ (Бп — Ддв: Лб/пр у Мар);
дохваџи се очџу њиховџех (Г код В. К.);
 прикосноу се кмоу 14/36 (Бп — Д: ем, Л у Мар);
да се доџакну скуџа (Г код В. К.);
 прикосноу се кмоу Мр3/10³⁷ (Бп — Д: емь, Лб/пр у Мар, Зогр);
да га се доџакну (Г код В. К.);
 прикасахоу се кмоу Мр6/56³⁸ (Д у Бп: емь Лб/пр у Мар, Зогр);
коџи га се доџицаху (Г код В. К.);
 Лк-прикасаџи се имь 6/19³⁹ (Бп Дмн: емь, Лб/пр у Мар, Зогр);
Да га се доџакну (Г код В. К.);
 прикосноу се вѣскрилиу рџзъ кго 8/44⁴⁰ (Д у Бп: вѣскрили,
 Лб/пр Зогр, Мар);
доџакну се скуџа од хаџине његове (Г код В. К.);
 приношаџоу же к немоу младеџице да ви се ихъ (ГЛ) при-
 косноули 18/15;
да их се доџакне (Г код В. К.).

Дакле, осим у неколика примјера, Л б/пр. (или Д, односно Г) се у Бп (па и у Мир) чува у оним облицима гдје се поклапа са Д/Г, тако да ту нијесмо сигурни који је падеж употребљен. Бауер сматра да је ту у питању Лб/пр јер примјера замијене Лб/пр са Д и Г у старословенском скоро да нема те је такво размишљање и логично. Међутим, овдје је ситуација другачија, Л је најчешће замијењен дативом ондје гдје је постојала обличка разлика измађу Л и Д, односно Г, па и примјере гдје су конструкције са Д и Г једнаке локативним конструкцијама сматрамо за Д, односно Г. Само су четири сигурна примјера у којима је писан Лб/пр; у Бп је углавном извршена замијена са Д.

³⁴ прикасаџь се емь (Мир=Бп).

³⁵ прикасаи се мнѣ (Мир=Бп).

³⁶ прикосноу се очима иу (Д у Мир).

³⁷ прикосноути се емь (Лб/пр у Мир).

³⁸ прикасахоу се емь (Лб/пр у Мир).

³⁹ прикасаџи се емь (Лб/пр у Мир).

Слично је стање и са простим глаголом **косноџти**.

Са **косноџти** се немамо примјера за Лб/пр. (нпр. **косноџ** и Лк1/41 (А у Бп); **коснетъ се сѣпномџ**⁴¹ Мр8/22 (Д у Бп); *Да га се доџакне* (Г код В. К.); **косноџ се въ кзык кго** Мр7/33 (**въ** + А у Бп = Мир); *дохваџи се језика његова* (Г код В. К.); **косноџвъ оухо кго** Лк22/51 (А у Бп); *дохваџи се до уха његова* (до+Г код В. К.) и сл.

Дакле, иако се у старословенском у функцији допуне глаголима **косноџти сѣ**, **прикоснџти се** Лб/пр јавља као жива и једина конструкција, у српскословенском се већ у Бп губи, ријетка је, углавном је замијењена дативом и у неколика примјера генитивом. Лб/пр је имао значење мјеста дотицања глаголом означене радње а код датива се акценат ставља на управљеност, усмјереност радње. „Дательный падеж форма-база для синтаксической функции второго определяющего члена глагола-сказуемого“ (Ходова 152).

У преводима из 1847. и 1999. ове локативне конструкције су осим у једном примјеру, гдје имамо за+А, досљедно замијењене Гб/пр, гдје је Г, употријебљен у функцији допуне неправилно-повратном глаголу (*доџаџи се*, *дохваџиџи се*), у ствари неправи објекат. (Без повратне замјенице *се*, ово би у српском био прави повратни глагол и тражио би допуну у Аб/пр-прави објекат). Замјена генитивом је најчешће могућа зато што је генитив „по свом значењу најсложенији, а по функцијама најмногобухватнији падеж“ (Стевановић, исто 174), „више падежних односа се може означити генитивом, а сви би се ти односи могли, у крајњој линији, свести на генитив“⁴². Генитивне синтагме могу се, значи, употребљавати у значењу свих падежа.

в.2) Л б/пр. код осталих глагола са префиксом **при-** је ређи и у старословенском:

***прилѣпитъ се женѣ своки** Мт19/5 (Л/Д у Бп = Мир = Мар), Мр10/7(: к **женѣ**, к + Д у Зогр);

џрилейџи се к жени својој; *џрилијџи се жени својој* (к+Д код В. К, Д код превода Синода);

прилѣпи се кдиноу Лк15/15 (Лб/пр у Бп = Мир);

џриби се код једног човјека (код+Г код В. К.);

⁴⁰ **косноу се въскрилиу ризы его** (Д у Мир).

⁴¹ **да и коснетъ** (Мир).

⁴² Александар Белић: *О језичкој џрироди и језичком развџику*, Београд, 1999, стр. 163.

може^т приложити тѣлеси (Д или Лб/пр који се облички изједначио са дативом, појава присутна још у старословенским споменицима⁴³) твoкмь (Лб/пр у Бп) Мт6/27 (Лб/пр у Зогр, Мар: на тѣло свок, Сав, Ас)⁴⁴;

ѣримакнуѣи расѣу својему (Д код В. К.);

прилежа кмь Лк 10/34,35 (Лб/пр у Бп = Мир);

и ѣосѣара се око њега (око +Г код В. К.);

сь не вѣ присталь свѣтѣ и дѣлѣ Лк23/51 (Лб/пр);

ѣрисѣао на његов свиѣѣи и на ѣосао (на+А код В. К.);

*приставитѣ мнѣ Мт26/53 (Л/Д у Бп = Мир);

да ми ѣошаѣе (Д код В. К.);

*приставлаѣѣтѣ ризѣ вѣтсѣ Мр2/21 (Л/Д у Бп = Мир);

ѣришѣва нове хаѣине (А код В. К.);

*и ветсѣи не приключитѣ се Лк5/36 (Л/Д у Бп; другачија конструкција код В. К.);

*киже (= храминни) приразѣи се рѣка Лк6/49 (Л/Д у Бп = Мир);

на коју навали ријека (на+ А код В. К.).

Замјену имамо у слѣдећим примјерима:

и прахѣ прильпѣи на насѣ (на + А у Бп) Лк10/11 (насѣ, Лб/пр у Зогр, Мар, Ас = Мир);

ѣрионоу за нас (за+А код В. К.);

приложитѣ се вамѣ Мт6/33 (Д у Бп = Мир);

а ово ѣе вам се догодиѣи (Д код В. К.);

приложитѣ се гороушчиноу зръноу (Д у Бп) Мр4/31 (:горушѣнѣ зрънѣ Лб/пр у Мар = Мир); другачија конструкција код В. К.

приложитѣ телѣси свокмоу (Д у Бп) Лк12/25 (=Ас: тѣлеси свокмь Мар = Мир; на тѣло свок Сав);

ѣримакнуѣи расѣу својему (Д код В. К.);

приставкѣ .. плата невѣлена вѣ ризѣ ветсѣ Мт9/16 (в + Л у Бп): ризѣ ветсѣ (Лб/пр у Мар = Мир);

нове закѣе на сѣару хаѣину ѣришѣва (на+А код В. К.);

приставлакѣ на рызоу ветхоу Лк5/36 (на +А у Бп); исто и код В. К.;

припаде рѣка кѣ храминѣ тои Лк6/48 (к + Д у Бп: храминѣ Лб/пр у Мар = Мир); навали ријека на ону куѣу (на+А код В. К.);

⁴³ Светозар Николић: *Старословенски језик*, Београд, 1994, стр. 139.

⁴⁴ прилочити тѣлеси своѣмь (Мир, облик као и у Бп).

привлажають се къ мнѣ Мт15/8 (к + Д у Бп: мънѣ Лб/пр у Мар = Мир);

приближавају се к мени: приближи ми се (к+Д — В. К.: Д — Синод).

Дакле, замјене су овдје вршене са најразличитијим падежним и предлошко-падежним везама: Д, к+Д, на+А, чак и в+Л, коју Бауер не претпоставља као могућу замјену у овој ситуацији. Замјена је вршена и у примјерима гдје је облички био исти Д/Л, и то са к+Д.

У савременом су језику, као и у Бп, честе замјене дативом, али уз датив, врши се диференцирање и конкретизација значења замјењивањем разноврснијим конструкцијама: на+А, за+А, код+Г, око+Г.

в.3) Уз глаголе са другим префиксима, ријетки су примјери Лб/пр. и у канонским споменицима. Наспрам њих су у Бп, а и у савременим преводима је слично, увијек друге конструкције:

нападахоу на нь Лк15/20; Лк1/12; Мр3/10⁴⁵ (на+А у Бп: емъ Лб/пр у Зогр, Мар);

нападаху на њ (на+А код В. К.);

вы належецимъ имъ народоу Лк5/1 (Дмн у Бп: емоу Д у Мар: емъ Лб/пр у Зогр);

народ належе к њему (к+Д код В. К.);

не моглоше зазрѣти когъ гла Лк20/26 (сл. Г у Бп = Мир: гѣѣ Лб/пр у Зогр, Мар);

не моглоше ријечи његове ухватити: -у ријечи- (А код В. К.: у+А код превода Синода).

в.4) Прости глаголи

У старословенском су нађена два примјера Лб/пр. уз просте глаголе. У Бп су оба са другачијом конструкцијом:

в сею оубо заповѣдию .. висеть Мт22/40 (в + Л= Зогр, Мар: сею оубо заповѣдию Лб/пр у Сав)⁴⁶;

О овима двѣма заповѣдима виси (о+Л код В. К.);

иже вѣ дѣлѣньнѣ тѣмоу талантъ Мт18/24 (Бп = Мир, Мар, Ас: тѣлѣ Лб/пр у Сав, Зогр);

дужника од 10 хиљада таланта (од+Г код В. К.).

За Лб/пр, дакле, у Бп имамо примјера чувања. Чешће се замјењује (уз просте глаголе, уз глаголе са другим префиксима осим префикса при-); чест је у случајевима гдје је облички једнак Д/Г (или је ту у питању Д/Г), чува се и у још неким појединачним случајевима.

⁴⁵ нападае не нь Лк1/12 (на + А); пакъ нападахоу емъ (Лб/пр), Мир.

⁴⁶ въ сию во заповѣдѣ (в+А у Мир).

Закључак. Сви падежи без предлога, осим локатива, имали су неку од примарних функција у реченици, што је био предуслов њиховог очувања. И у српском падежном систему, Л спада у тзв. маргиналне падеже. Како је Лб/пр и у старословенском (Ходова, 153) лишен примарне синтаксичке функције и примарног синтаксичког значења (у свим сферама његове употребе друге падежне и предлошко-падежне конструкције су примарне: у одредбеној функцији примарне су предлошко-падежне конструкције, међу којима Л са предлозима, затим — прилози; у значењу даљег објекта Д и И), што значи да се могао, а како није био чест у употреби и морао, замјењивати другим падежним и предлошко-падежним конструкцијама. То је у српском језику извршено веома рано, за што је доказ и Бп као српкословенски рукопис у којем је риједак Лб/пр. Замјенама (у српкословенском и савременом српском језику) диференцирана су и конкретизована ранија апстрактнија значења (изражена Лб/пр) уз додавање и нових семантичких вриједности.